

СУҒУРТА АМАЛГА ОШИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Гулбоев Улуғбек Исломович

Мустақил тадқиқотчи

***Аннотация:** Жаҳон тажрибасидан шуни кўришимиз мумкинки, суғурта инфратузилмасининг тўлиқ ривожланиши ва шаклланиши миллий иқтисодиётнинг ўсишига муҳим туртки ҳисобланади. Шу сабабли суғуртани амалга оширишда мажбурий суғурта турларини кенг жорий этиши бу борадаги дастлабки қадам ҳисобланади, шунингдек уларни жорий этишидаги муаммолар ечимини таклиф этиши унинг долзарблигини белгилайди.*

***Калит сўзлар:** риск, суғурта, ижтимоий ҳимоя, мажбурий суғурта, суғурта назорати.*

Суғурта замонавий Ўзбекистон молия тизимининг тез ривожланаётган соҳаларидан биридир. Нисбатан ёш бўлишига қарамай, молиявий муносабатларнинг ушбу соҳаси йилдан-йилга қайт тақсимлаш муносабатлари тизимида муҳим тутмоқда. Иқтисодиётнинг ривожланмаганлиги, суғурта субъектлари ўртасида суғурта маданиятининг ривожланмаганлиги, ички қонунчилик базасидаги номувофиқлар, услубий таъминотнинг сустлиги – буларнинг барчаси мажбурий суғурта тизими орқали молиявий ресурсларни қайта тақсимлаш механизмидан тўлиқ фойдаланишга имкон бермаяпти.

Ўзбекистонда бозор иқтисодиётининг ривожланиб бораётган ҳозирги шароитида мажбурий суғурта турларининг объектив зарурияти унинг муҳим ижтимоий функцияни бажариши, суғурта маданиятини ривожланишига қўшадиган ҳиссаси, суғурта компаниялари фаолияти учун барқарор молиявий базани яратиши, шунингдек бюджет маблағларини тежалишига қўшадиган ҳисса билан аниқланади.

А.О.Емельянов мажбурий суғуртанинг моҳиятини қўйидаги тарифлайди,

яъни жамиятнинг бир вакили сифатида давлат жамият манфаатларига зарар етказилганда қабул қилинган қонунлар асосида жабрланувчиларнинг (суғурталанувчиларнинг) зарарларини қоплаб беришни мажбур қилиб қўйишида намоён бўлишидадир деб таъкидлайди [1].

А.О.Алексеева суғуртанинг мажбурий шаклига эҳтиёж унинг катта ижтимоий аҳамиятга эга эканлигини билан изоҳлайди. Бунда мажбурий суғуртанинг айрим турлари мамлакат аҳолисининг кўпчилигини қўшимча ижтимоий ҳимоя билан таъминлайди [2].

Cristian Vuzatu ҳар қандай давлат ўзининг бюджетидан хафларни олдини олишга сарфланадиган харажатларни камайтиришда мажбурий суғурта турларини жорий этади деб таъкидлайди. Шунингдек, мажбурий суғурта турларини жорий этиш орқали фуқароларда суғурта “одатини” шаклланиб борилади ва бу борада мажбурий суғурта турларининг ўрни беқиёсдир [3].

И.Х.Абдурахмонов мажбурий суғурта соҳасида олиб борилган таҳлиллари натижасида қўйидагиларни таъкидлайди, яъни кўпчилик МДҲ мамлакатлари суғурта бозорида мажбурий суғурта мукофотлари умумий суғурта мукофотлари таркибида кам салмоқни эгаллайди. Фақат Белоруссия Республикасида мажбурий суғурта турлари суғурта бозорининг асосини ташкил этади. Россия Федерацияси ва Қозоғистон Республикасида бу иккала суғурта турлари нисбатан мувозанатлашган. Ўзбекистон, Украина ва Азербайжон суғурта бозорларида мажбурий суғурта соҳаси кам ривожланган [4].

Бугунги кунда Ўзбекистон суғурта бозорида мажбурий суғуртанинг мавжудлиги суғурта хизматларининг мамлакатимиз иқтисодиётига кириб боришида энг муҳим омиллардан биридир.

Мажбурий суғурта тизимини ҳозирги кунда юридик ва жисмоний шахсларнинг суғурта мукофотлари орқали суғурта фондларини шакллантиришни ва кейинчалик суғурта ҳодисалари натижасида етказилган зарарни қоплаш учун фойдаланишни назарда тутадиган кафолатлар ва инқирозга қарши чоралар билан боғлиқ иқтисодий муносабатлар тизими

сифатида кўриб чиқилиши керак. Бунда суғурталашнинг роли ва аҳамияти кўйидаги асосий объектив сабабларга кўра ортиб боради:

– Ҳар йили ўз-ўзидан пайдо бўладиган ва техноген хусусиятга эга бўлган турли хил фавқулодда вазиятларнинг юз бериш частотаси ва улар оқибатларининг жиддийлиги ошиб бормоқда;

– илмий ва техник ютуқларнинг ўсиши туфайли рисклар сони ортиб бормоқда, улар хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда бошқариш ва миинималлаштириш чора-тадбирлари ишлаб чиқилмаган;

– иқтисодиётнинг бозор моделлари ва хўжалик муносабатларининг мураккаблиги молия бозорида янги тадбаркорлик рискларининг пайдо бўлишига сабаб бўлмоқда;

– йилдан-йилга аҳолининг ижтимоий ҳимоя билан боғлиқ иқтисодий муаммолар ошиб бормоқда.

Ҳозирга кунда тез суръатлар билан ривожланиб келаётган Ўзбекистон учун мажбурий суғурта тизимига бўлган объектив эҳтиёж кўйидаги омиллар билан боғлиқдир:

– Фавқулодда ҳолатлар юзага келганда давлат ёрдамидан фойдаланиш имконияти жуда чекланган, сабаби ижтимоий дастурлар учун молиявий ресурслар миқдори чекланганлигидир;

– деярли барча ишлаб чиқариш тармоқларида эскирган технологиялар ва асосий воситалар ишлатилмоқда, бу эса ўз навбатида хавфсиз меҳнат жараёнини ва атроф-муҳитга зарар етказмаслик кафолатини бермайди.

Шу билан бирга миллий иқтисодиёт ва ижтимоий соҳа учун мажбурий суғурта тизимининг фойдалилиги жуда юқори.

Ҳозирги босқичда мажбурий суғурта турларини ривожлантириш бўйича давлат сиёсатининг асосий йўналишлари кўйдагилардан иборат бўлиши керак:

– Суғурта хизматлар бозорида мажбурий суғурталашнинг қонуний базасини шакллантириш;

- мажбурий суғурталашнинг услубиётини ривожлантириш;
- суғурта фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш ва назорат қилишнинг самарали механизмларини яратиш;
- хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганган ҳолда миллий суғурта тизимини халқаро суғурта бозорига интеграциясини таъминлаш.

Миллий суғурта бозорида ҳозирги кунда амалга оширилаётган мажбурий суғуртани таҳлил қилиш ва хусусиятларини ўрган ҳолда қўйидаги камчиликларни аниқлаш имконини берди:

- 1) суғурта компанияларининг фаолиятидаги ҳудудий номутаносиблик;
- 2) давлат томонидан назорат қилишнинг деярли йўқлиги ёки сустлиги;
- 3) бозорда ҳудудий суғурта компанияларнинг йўқлиги.

Мажбурий суғуртани ривожлантириш учун қўйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

- Аҳоли манфаатларига максимал даражада жаваб берадиган суғурта маҳсулотларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш.
- аҳолининг суғурта компанияларига бўлган ишончи ошишига олиб келадиган максимал даражада ошқоролик сиёсатини олиб бориш;
- мажбурий давлат суғуртаси устидан ҳар томонлама назоратни таъминлаш, бунда назорат ҳам ички ва ташқи бўлиши керак;
- қонунчилик базасини такомиллаштириш (солиқ имтиёзларини бериш, соддалаштириш), суғуртанинг устувор турларини ҳисобга олган ҳолда ривожлантириш;
- мажбурий суғурталашнинг ахборот алмашиш каналларини такомиллаштириш, суғурталанувчилар ва жабрланганларнинг ягона базасини яратиш, бу суғурта компаниялари ўртасида маълумот алмашишни тезлаштиради ва фирибгарлик ҳолатларини кузатиш имконини беради;

– mavjud va yangi ishlab chiqariladigan sug'urta mahsulotlarini rekalamaga qilib ishlarini yaxshilash, sug'urta dasturlarining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ularni keng tarqib qilib borish.

Фойдаланган адабиётлар рўйхати

1. Емельянов А.О. (1997) О понятии обязательного страхования // Хозяйство и право. - № 12. 37-43 стр.
2. Алексеева, Е.В. (2008) Основные тенденции на рынке обязательного страхования / Актуальные проблемы регионального развития: межвузовский сборник научных трудов / под ред. д.э.н., проф. Т.Д. Дегтяревой. Вып. 4. - Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ. 164 – 168 с.
3. Cristian Buzatu (2013) The Influence of Behavioral Factors on Insurance Decision a Romanian Approach. Procedia Economics and Finance №6, 31–40 p.
4. Абдурахмонов И.Х. (2019) Теория и практика страхования. Учебник/ – Т.: «Иқтисод молия». 353 – 354 с.